

Visszapillantó

AZ ÓBUDAI NEVELŐINTÉZET

*Mottó: „Nincs elvetemedett gyermek, csak elhagyatott, elkeseredett.”
(Nagy László)*

Valamennyien tudjuk, hogy a társadalom ellen támadó ember nem születik bűnözőnek, hanem azzá válik. Azzá tehetik őt elsősorban élményei, méghozzá emberségét, önérzetét, jogos életigényeit sokszor súlyosan sértő, fájdalmas tapasztalatai, különösképpen az élet kezdeti szakaszában, melyek későbbi fejlődését hibás vágányra vihetik. Ezután válhat antiszociális személlyé, mindenkori környezetének ellenségévé, a társadalom kártevőjévé, veszélyes emberré.

Ezért kell tehát a törvénytisztelő, alkotó és munkálkodó embereknek pártfogásukba venni az elhagyott gyermekeket és a veszélyeztetett fiatalokat, segíteni őket a beilleszkedésben. Meg kell akadályozni, hogy felnőttként szembeforduljanak a társadalommal.

E nemes cél elérését volt hivatott a törvény erejével segíteni az 1878-ban hozott rendelet. A Büntető Törvénykönyv előírta, hogy „a fiatalok részére javítóintézeteket kell felállítani.”

A javítóintézeteket nem szabad összetéveszteni a börtönökkel.

Nem büntetni kell a beteg lelkeket, hanem gyógyítani: szeretettel és türelemmel, úgy, mintha saját szeretett gyermekeinket intenénk a jóra.

„Mert emberek, mert szomjazzák a jót, rettegik a rosszat és nevetni, sírni tudnak, akármily együgyűn, igen, boldogok is lehetnek; így hát teljes joguk van embermódon élni, a véletlen hínárból kimentett sebzettnek a Törvény tenyerén: joguk van játszani, remélni, látni, tanulni, emlékezni, hinni, tenni, lebírní tébolyt és kora halálát! Dicsőség annak, ki pártjukra állt.”

(Garai Gábor: Az abaújkéri kastélyban)

Történeti előzmények

A törvényes keretek között működő speciális „javító-nevelő” intézmény Nyugaton a XIX. század elején jött létre. Eredete azonban visszanyúlik a XVI. századra, amikor bizonyos szeretetházak - jótékonykodó személyek, vagy egyletek kezdeményezésére - befogadtak fiatalok bűnelkövetőket. Ettől kezdve a XVIII. század végéig a szegénykérdés összeolvadt a javítóneveléssel.

Az első csavargókat, szegényeket és ifjú bűnösöket begyűjtő dologház 1550-1555. között kezdte meg működését (Bridwell - Hause of Correction).

Erkölcstelen lányok és kolduló gyermekek számára állították fel a nürnbergi fonóházat 1558-ban (Spinhaus).

A magyar javítóintézetek elődei is szeretetházak, szegényneveldek, konviktusok voltak. Javarészüik felekezeti, egyleti alapítványként működött.

Az óbudai „Jó Pásztor Háza”, melyet özvegy Kapece San Marco hercegnő, született nagyszentmiklósi Nákó Miléva alapított, 1892. július 31-én nyitotta meg kapuját. Az első

„báránka” 1892. augusztus 5-én, a második augusztus 8-án zörgetett be növendéknek, majd hamarosan 23-ra emelkedett a befogadott nők száma.

Az alapítvány célja, amint azt az intézet 1902-ben kiadott története megfogalmazza, „a világ álnok örömeit és hamis boldogságát megvető, magokba szállt, bűnbánó lelkeket Isten kegyelmével a vezeklő életre segíteni; az erkölcsi veszedelemben forgó nőknek a bűn közeli alkalmi a világ csábítása ellen biztos oltalmat nyújtani, őket megmenteni mind a jelen, mind pedig a jövő élet számára; őket vallásosságban és erkölcsösségben megerősíteni, a lelküknek nyugalmat és igazi békét szerezni; őket a társadalomnak tisztességes, munkás tagjaivá tenni.”

A Jó Pásztorról elnevezett női szerzet első hirdetője és gyakorlója egy nemes Vené-i hölgy, tisztelendő Pelletéri Eufrázia Mária anya volt. Ő Franciaországból jött, és Európaszerte több jótékony célú intézményt létesített.

Az óbudai Jó Pásztor Házában az első fogadalmat 1900-ban tették. Az újoncház 1900. március 31-én nyílt meg, és 1900. október 14-re már 19 növendék tett fogadalmat.

Tudni kell, hogy a Ház lakói két, élesen elhatárolt csoportra oszlottak: vezetőkre és a vezetésük alatt állók csoportjára. A vezetők a Jó Pásztor kongregáció szerzetesnői voltak. Az intézet zárt területén éltek, az ő feladatuk volt a reájuk bízott lelkeket istápolni, megerősíteni hitükben, gondozni.

A szerzetesnők vezetése alatt álló nők felajánlottak, a Magdolnák és a menedékházbeliek voltak. A befogadottak, akik nem óhajtottak eltávozni a két esztendei novíciátus után – ha arra alkalmasnak ítéltettek – felajánlottak lehettek, de szerzetesnőkké soha nem válhattak. A felajánlottak (consacrée-ék) felajánlást tettek a szegénység, a tisztaság, az engedelmség gyakorlására és a bűnbánó életre. Jó példát mutattak és ügyeltek az újonnan érkezettekre, segítették a szerzetes nők munkáját.

Magdolnák a felajánlottakból lehettek, akik védőszentjükként Mária Magdolnát tisztelik. Ők külön lakóházakban laktak.

A menedékház lakói különféle jelentkezők voltak. Sokan közülük a bűn fenyegető veszedelme elől menekültek ide, de voltak bűnösök, s voltak, akik előtt bezárult minden ajtó, akiket a társadalom kivetett magából.

De bármilyen módon különböztek is egymástól, egymás szeretetében, a munkában egyformák voltak az intézet lakói.

A Jó Pásztor Házában minden házimunkát – takarítást, tisztogatást, mosást, vasalást, főzést, kerti munkát – a Jó Pásztor szerzetesnői és a vezetésük alatt álló menedékházbeliek végeztek. Emellett külön munkatermekben – úgyszólván kivétel nélkül mindannyian – kézimunkával foglalkoztak. Iparművészeti tárgyak is készültek a házban: egyházi ruhák, lobogók, arany- és ezüst hímzések, csipkék, szőnyegek és ruhák készültek itt mint a budavári Királyi Palota temploma számára 14.000 korona értékű díszes egyházi ruha, három lobogó (ez utóbbi Roskovits Ignác festőművész rajzai alapján) stb. Itt javították 1913-ban az esztergomi székesegyház drága arany és ezüst szövet ornátusait, a Királyi Palota régi egyház öltözeteit. Természetesen saját kápolnájuk számára is itt régi és modern minták után, székesfővárosi, vagy vidéki megrendelésre. Itt hímezték például a budapesti, kalocsai, pozsonyi, komáromi oltáregyesületek, a nyitrai Rózsafüzér Társulat és a nyitrai Kőműves Egylet zászlóit is. De itt készült a budapesti Mária Kongregáció nemzetiszínű zászlója is, valamint a budavári Királyi Palota temploma számára 14.000 korona értékű díszes egyházi ruha, három lobogó (ez utóbbi Roskovits Ignác festőművész rajzai alapján) stb. Itt javították 1913-ban az esztergomi székesegyház drága arany és ezüst szövet ornátusait, a Királyi Palota régi egyház öltözeteit. Természetesen saját kápolnájuk számára is itt végezték az egyházi ruhanemük díszítését. A

munkavezetők és a felügyelő szerzetesnők Franciaországban tanulták meg a finom kézimunka készítésének technikáit.

A kert művelése is a növendékek feladata volt. A nagy konyhakertben zöldségféléket és gyümölcsöt termesztettek, gondozták a parkokat, a virágoskertet. Volt, aki fotográfiával foglalkozott.

A háztartás, a kézimunka, a kertészet foglalatosságai mellett imádkoztak, szent énekeket énekeltek, vallásos műveket olvastak, művelődtek. Munkaidejük napi 9-10 óra volt.

Az óbudai Ház szervezeti fejlődése

Az alapítás után a ház lakóinak számbeli gyarapodása szükségessé tette a szervezeti változtatásokat is. Jellegére nézve „tartományi” ház volt, más tartományi háznak ugyanis nem volt alávetve; közvetlen összeköttetésben állt az Angers-i anyaházzal. Szükségessé vált terjeszkedni az országban, de sem anyagi, sem szellemi erő nem segítette törekvésüket. Kizárólagosan a kézimunka-megrendelések biztosították az intézmény fenntartását.

A szellemi erőt a magyar rendtagok képviselték. A Jó Pásztor Házának már saját novíciátusa is volt, saját neveltjeik, akiket az országban alakuló jótékony célú intézményeknek ajánlhattak fel.

Az óbudai Ház eredetileg csak 30 növendékre volt tervezve. Csakhamar szűknek bizonyult a Ház, a számbeli gyarapodás, a szervezeti fejlődés az épület kibővítését is maga után vonta. 1890-ben megvásárolták a telket, 1891-ben megépült a Szőlő utcai homlokzat, így 1892-ben megnyílhatott a Ház. 1893-ban épült hozzá a növendékek ebédlője és a két dolgozószoba, 1894-ben a kápolna. A háromholdnyi telket bekerítették. 1896-ban megépült a Magdolnák háza, majd 1901-ben a templom.

A költségeket adományokból és a kézimunkák árából fedezték.

A jelentkező növendékek között a vidékiek számára jelentősen nőtt, ezért Kecskeméten és Eperjesen egy-egy alapítványt létesítettek.

Az intézet sorsának alakulása az államosításig...

San Marco hercegnő haláláig folyamatosan gyarapodott a Ház vagyona és birtoka. A hercegnő 1925. február 5-én hunyt el. Halála után a magyar katolikus vallásalap birtokba vette a hercegi gyűjteményt, amelyet a hercegnő még életében szerződéssel eladott.

A gyűjtemény ellenében vállalták a hercegnő által Budán alapított Jó Pásztor Intézet gondviselését.

1925. február 5-e után a Jó Pásztor Háza Leánynevelő Otthon vezetését Anteszberger M. Blandina helyettes tartományfőnöknő vette át.

1945-ig viszonylag zavartalanul folyt az áldásos munka. Az ostrom idején erősen megrongálódott több épület és mindössze 60 növendék elhelyezését tudták vállalni. 1945. június 7-i dátummal segílyt kért az intézet új vezetője, Srachwitz Mária Terézia tartományfőnöknő a magyar királyi igazságügy minisztertől az intézet épületeinek helyreállítására.

„A házunkat leégették, kifosztották. Semmink sincs. Sem ruházat, sem ágyak, sem cipő stb.... Egy-két szobát lakhatóvá tettünk, hogy a nevelőmunkát tovább folytathassuk, de nincs miből fönntartani az intézetet” – írta kérelmében. Nem a régi, milliőkat érő házat akarták visszaszerezni, csak az ellátásukhoz legszükségesebb dolgokat kívánták beszerezni, hogy az újrakezdés időszakában is elláthassák növendékeiket.

Az igazságügy miniszter engedélyezte a helyreállítási segélyt. 1.500.000 pengőt utaltak ki „bélyegtelen nyugtán” a büntetőbírósi határozatok címére 1945. október 2-án.

„Tekintettel arra, hogy az intézet javítónevelés végrehajtására is szolgál, a legnagyobb mértékben indokolt, hogy az újjáépítés költségeihez a rendnek némi támogatást nyújtsunk. Egyelőre legfontosabb, hogy a főépületet a tél előtt befedjék és a további rongálódástól megóvását biztosítsuk.” – írta a magyar királyi igazságügy miniszter.

Az intézet lakói az államosításig szegényesen, de nagy igyekezettel és odaadó szeretettel folytatták munkájukat.

... és utána

Az 1878-as Büntető Törvénykönyv még nem foglalkozott mélyrehatóan a gyermek- és ifjúságvédelem ügyével. Akkor még csak külföldi tapasztalatok álltak a magyar igazságügyi vezetés rendelkezésére, amikor elhatározták a javítóintézetek létrehozását. Ennél fogva a kormány elképzelései a következők voltak: zárt, bekerített területen legyenek az intézetek, nevelési jellegük a polgári életviszonyokat tükröző, családias modellt kövessenek, a bűncselekmény miatt elítélt fiatalok mellett a züllésnek indult gyerekek befogadására is lehetőséget biztosítsanak.

Később, a hazai tapasztalatokra alapozva, új törvényt dolgoztak ki a fiatakorúak javítónevelésére vonatkozóan. A Büntető Novella (1908. XXXVI.t.c.Bn) II. fejezetében az új rendszer alap gondolata az, hogy a büntetés helyére a nevelést állítja, és pedig a gyermek egyéniségének, értelmi és erkölcsi fejlődésének, életviszonyainak, környezetének figyelembe vételével.

A gyermek- és ifjúságvédelem kérdésével nem csak az állami szervek foglalkoztak, hanem társadalmi összefogás is segítette az intézetek munkáját. 1914. március 21-én például Gyermektanulmányi Kongresszust tartottak székesfővárosunkban, ahol az előadás egyik tárgyát a gyermekvédelem képezte. Gróf Teleki Sándor és Nemes Lipót gyermekmentők együttműködve tettek javaslatot arra, hogy ne csak a züllött gyermekek megmentése legyen a fő cél.

Nemes Lipót így érvelt a kongresszuson: „Ha csak egy generációnak adunk helyes erkölcsi felfogást és tisztességes munkás polgárokat nevelünk, akkor már rájuk bízhatjuk utódainkat, mert ezeknél már más lesz a családi élet. A züllött környezetből már három éves korban ki kell ragadni a gyermekeket, és intézetben kell felnevelni. Ehhez viszont pénz kell és minél több patrogén egyesület, mert az állam nem tudja egyedül megoldani.”

Ebben az időben Magyarországon már több mint 100 jótékony célú intézmény működött az elhagyott gyermekek és fiatakorúak megmentésére.

A javítónevelés szabályozása tárgyában kibocsátott 27.200/1909.1.M. számú rendelet 9. paragrafusában értelmében a nevelőintézetek, még a magánkézben lévők is, az igazságügyi miniszter felügyelete alatt állottak.

A miniszter jogkörébe tartozott az intézet személyi és dologi szükségleteiről gondoskodni. Ennél fogva az igazságügy miniszter feladata volt a Jó Pásztor leánynevelő intézetének államosítása is, mely folyamatra 1948. december 4-én került sor, és ezúttal az intézet a „Budapesti Leánynevelő Intézet” elnevezést kapta.

Az államosítás után az intézet funkciója is megváltozott. 1892-től az államosításig a növendékek itt tartózkodási ideje négy-öt év volt, és nagyobb részük önállóan kért bebocsátást, vagy a szülők hozták. 1948-tól az Igazságügyi Minisztérium „Budapesti Leánynevelő Intézete” a bíróság által javítónevelésre utalt fiatalok befogadására

szolgált. Így a növendékek egy-két évet töltöttek az intézetben, sőt egy részük csak átmenetileg tartózkodott itt, amíg határozatot hoztak a végleges elhelyezésükre.

Az intézet a zárdától elkülönítve 94 növendékkal és 6 alkalmazottal kezdte meg működését; megszűnt az elemi népiskola, helyét a nyolc osztályos általános iskola vette át.

Lassan az intézet levedletté vallásos jellegét is.

Tóthné Szilágyi Erzsébet